

Inhoud

Met de stroom mee 7

Bingo en geboorterecht 9
Minderheden in Cass Lake, Minnesota

Weggespoeld 29
Geschiedenis in Prairie du Chien, Wisconsin

Oorlog en aardrijkskunde 45
Wereldbeeld in Bellevue, Iowa

Een kwestie van doen 65
Overtuiging in Quincy, Illinois

De verrassing 81
Vaderlandsplicht in St. Louis, Missouri

De verleiding 99
Goed en kwaad in Tiptonville, Tennessee

De toekomst 117
Onderwijs in West Helena, Arkansas

Oude waarden 135
Ondernemerschap in Natchez, Mississippi

Ongeluk bij een ongeluk 149
Ongelijkheid in New Orleans, Louisiana

Met de stroom mee

7

Ooit was ik onderweg naar een huwelijk in New York. Het huwelijk van een Amerikaanse vriend en zijn Chinese vrouw. Hij was met kanker onverwijld uit China teruggekeerd, en had zijn Chinese vriendin meegenomen. Het huwelijk beklonk niet alleen hun band in onzekere tijden, maar ook de mogelijkheid voor haar om in de Verenigde Staten te blijven, aan de zijde van haar zieke geliefde. Het sprak voor zich dat ik graag bij dat bijzondere feest aanwezig wilde zijn.

De beamtten bij de Amerikaanse grens geloofden echter niets van dat verhaal. Ik kwam uit Nederland, maar had een paspoort vol Chinese visa. En om de een of andere reden was dat verdacht. 'Spreek,' beval de strengste van het stel. Hij wilde wel eens weten of ik ook Chinees kon spreken. En dus deed ik mijn verhaal in het Chinees.

De beamtbe keek ongemakkelijk – hij verstond er niks van, misschien sprak ik wel Zoeloe – en ontdekte nu dat zijn tactiek niet had gewerkt. Er werden collega's bij gehaald. Een van hen was een Chinese Amerikaan. En dus zei ik hem gedag, in het Mandarijn, en herhaalde mijn verhaal. De man schoot onmiddellijk in de lach en antwoordde in het Kantonees, met een sterk Amerikaans accent. Hij had ook amper iets verstaan want zijn Mandarijn was roestig, maar hij wist dat het goed was.

Zijn collega's konden hun ongeduld nauwelijks onderdrukken. 'Het is in orde,' zei de Kantonees met een zwaai richting uitgang. En prompt ging de deur naar de Verenigde Staten open en stond de weg naar het huwelijksfeest mij vrij.

Het was een veelzeggend voorval. Vooral omdat de achterdocht en de tomeloze moeite me eerder aan de Chinese grenspolitie deden

denken dan aan de gastvrijheid van een democratie. In mijn jaren in China had ik het Westen ongemerkt gereduceerd tot een simpele voorstelling van rechtvaardigheid. Maar net zomin als China uitsluitend dat repressieve Oosten was, waren de Verenigde Staten louter en alleen dat vrije Westen. Tijdens dat korte verhoor aan de grens werd me opeens heel duidelijk dat Amerika er vanuit China bekeken anders uitzag dan in Amerika zelf. Zo zag ik in Amerika eerder de gemene deler met China dan de breuk tussen beide landen waarover buiten Amerika al jaren werd gesproken.

- 8 Het werd het begin van een plan. Met vele verhalen over opkomende en tanende grootmachten in het achterhoofd leek het mij zinvol om te kijken naar het ene land en naar het andere, zonder ze aan elkaar te meten. Om indrukken hier op te doen, en indrukken daar. Om beide landen te bezoeken, zonder te azen op de uitkomst van een vergelijk. Die uitkomst wilde ik laten voor de oceaan ertussen. Want dit verhaal gaat niet over de zeeën van verschil tussen de Verenigde Staten en China, maar over de onzichtbare brug die beide landen verbindt.

Zo belandde ik tussen 2009 en 2013 verscheidene keren terug in de Verenigde Staten, met een lijst van grote en kleine kwesties in de hand. Negen in totaal. Welk beeld zou er blijven kleven aan universele thema's als goed en kwaad, etniciteit en historisch besef? Daarover wilde ik in discussie.

Op reis door het hart van de Verenigde Staten, in gesprek met gewone burgers. Niet om te vergelijken, maar wel om te komen tot het besef dat er meer gemeenschappelijks bestaat dan handelsconflicten en diplomatieke strijd soms doen vermoeden.

New Orleans/Den Haag 2015

Bingo en geboorterecht

Minderheden in Cass Lake, Minnesota

Wanneer ik Jim voor het eerst ontmoet steekt hij een takje salie in brand. ‘Om de lucht te klaren,’ zegt hij. Dat is nodig ook, want onze introductie is niet gelukkig geweest. Ik had Jim Jones online leren kennen dankzij een vingerwijzing van Google, want op ‘Native Americans’ en ‘Mississippi source’ is hij een trefzekere hit. Als lid van de Indian Affairs Council in Minnesota haalde hij af en toe het nieuws als er ergens onder een oprit, snelweg of garage in aanbouw een voorouderlijke begraafplaats werd ontdekt. Jim werd er steevast bij gehaald om de plek tot beschermd gebied te verklaren, tot frustratie van menig projectontwikkelaar die dan het nakijken had.

9

‘Het probleem is,’ staat in een van die online artikelen, ‘dat de Dakota- en Ojibwe-stammen die hier woonden hun doden vereerden door ze op de beste plekken te begraven die ze konden vinden: hoge, droge plekken met prachtig uitzicht over rivieren en meren – precies die plekken waar projectontwikkelaars vandaag de dag naar op zoek zijn.’ Niet dat door die projectontwikkelaars veel rekening werd gehouden met archeologische vindplaatsen, maar daar ging het nou juist om. Als Jim er lucht van kreeg, was het direct afgelopen. ‘Je moet de doden respecteren. Die zijn ooit door iemand geliefd geweest,’ zei hij in de krant. Dat graaf je niet zomaar af.

Ik had Jim geschreven met de vraag of hij me iets over zijn cultuur wilde uitleggen. Aan het begin van mijn reis langs de Mississippi wilde ik terug naar de bron, naar een plek waar het verhaal ooit was begonnen, om te begrijpen wat er nog van over was. Maar dat schoot Jim om de een of andere reden in het verkeerde keelgat.

‘Ik weet wat je van plan bent,’ schreef hij bits. ‘Kom niet naar Minnesota met van die ideeën over wie we zijn en wat we hebben door-gemaakt. Kom met een open geest!’ Wat volgde was een kleine tirade

die over veel meer leek te gaan dan over mijn simpele verzoek. ‘Ja, er zijn problemen, maar die zijn er ook in de rest van de wereld. En die kunnen we best de baas. We willen en we kunnen veranderen!’

Zijn hartelijk *mii-gwitch*, het dankjewel in zijn moerstaal onder zijn eerste brief, werd meteen een onderkoeld ‘Jim’. Kennelijk had ik een gevoelige snaar geraakt.

Met die introductie stapte ik een paar maanden later licht veront-rust Jims kantoor in het stadje Bemidji binnen.

10 Maar veel is er van zijn ogenschijnlijke ergernis niet meer over. Het takje salie begint al goed te fikken. ‘Jim Jones,’ stelt hij zich voor, door de optrekkende rook heen. De vlezig hand die hij uitsteekt druk ik gretig. Ik ben blij dat hij me ontvangt en nieuwsgierig naar het vervolg. Met zijn ronde gezicht en beweeglijke snorretje lijkt hij me de kwaadste niet.

‘Kom,’ zegt hij beslist. En voor ik het weet wandelt hij al voor me uit naar zijn rode pick-uptruck. Hij neemt me op sleeptouw door het reservaat, de dichte bossen rond Pike Bay, de dunbevolkte gebieden in het noorden van Minnesota. De naald- en berkenbomen zijn groen en sappig. En de *poison ivy* eronder lonkt vervaarlijk naar blote kuiten. Platgewalste zandwegen snijden haaks door het landschap en waar ze elkaar kruisen, zijn ze genummerd. Blijkbaar had niemand de inspiratie om deze lange linten zand, die de bossen in eerlijke vlakken hebben verdeeld, namen te geven.

Jim zet zijn auto stil. ‘Kijk,’ wijst hij in het groen, ‘vanaf hier tot...’ en dan drukt hij het gaspedaal vol tegen de bodemplaat, ‘... tot hier, dat is van mij.’ Als het na-ijlende stof ons dreigt in te halen, trapt Jim het gas weer in. Om een halve mijl verderop hetzelfde te doen. Het is onnavolgbaar waar zijn land begint en eindigt. Maar Jim herkent de onzichtbare lijnen in het groen, waar ik gewoon meer van hetzelfde zie.

Ondertussen praat hij over ‘moeder aarde’ en zijn ‘band’ met de grond. Om precies te zijn, de grond tussen die berken daar, en – plankgas – hier. Kavel na kavel. Zonder ook maar één keer zijn forse lijf te verheffen. We bekijken zijn land van achter een stoffige autoruit, en de sportieve rijstijl van Jim berooft me de rest van de dag van mijn eetlust.

Het gaat hem erom dat ik begrijp dat we ons op *Indian territory* bevinden, zegt Jim. Indianen-land dat voor niemand toegankelijk is,

Inhoud

Tegen de stroom in 7

Rijk, maar inhumaan 9
Ongelijkheid in Shanghai – 上海

Bastaardkinderen 29
Ondernemerschap in Zhangjiagang, Jiangsu – 江苏张家港

De weg van huis 43
Onderwijs in Wuhu, Anhui – 安徽芜湖

Pre-disastered 57
Goed en kwaad in Jiujiang, Jiangxi – 江西九江

Mores en moedermelk 73
Vaderlandsplicht in Wuhan, Hubei – 湖北武汉

Onder hoogspanning 89
Overtuiging in Chongqing – 重庆

Jenever en corruptie 107
Wereldbeeld in Yibin, Sichuan – 四川宜宾

Pretpark China 123
Geschiedenis in Shigu, Yunnan – 云南石鼓

Geleend land 137
Minderheden in Yushu, Qinghai – 青海玉树

Rijk, maar inhumaan

Ongelijkheid in Shanghai – 上海

De ogen van Chang He staan vermoeid. Zijn lichaam toont loom ongeduld. Hij zwijgt, heeft zijn lippen op elkaar geperst en wipt zenuwachtig met een been op en neer. We staan voor de afslag van een snelweg in Shanghai. Chang He parkeert zijn auto midden voor de splitsing, totdat er een beslissing is gemaakt. Het verkeer draait er wel omheen. Of niet.

Achter ons hoopt zich een file op. Er zwelt een orkest van claxons aan. Maar mijn bestuurder is onvermurwbaar. Hij rijdt geen meter verder. Het zweet druppelt langs zijn opgeschoren slapen. De zoete geur van zijn aftershave mengt zich met de uitlaatgassen van de stad. Roerloos liggen zijn handen op het stuur van zijn nieuwe Buick. Hij doet even helemaal niks.

Linksaf is het moderne centrum, rechtsaf een oude industriewijk. Daarvan hebben we er al een paar achter de rug vandaag. We zijn stapvoets van straat naar straat gereden. Eindeloze rijen flats in gradaties van verval. De afgebladderde laagbouw van de jaren vijftig en zestig. De afgebladderde hoogbouw van de jaren zeventig en tachtig. De afgebladderde torenflats van de jaren negentig. En ten slotte de bestofte wolkenkrabbers van de afgelopen tien, vijftien jaar.

Mismoedig beton. Maar zo op het oog bevolkt door weldoorvoede, goed geklede en redelijk montere mensen.

Vandaar de twijfel.

Chang He heeft zichtbaar genoeg van de zoektocht naar de rafelranden van Shanghai. Want op straat zijn er weinig bedelaars, in de portieken is de ellende overzichtelijk en in de verste wijken waar hij me naartoe leidt, bestaan wel eenvoud en soberheid maar geen armoede. Terwijl dat toch een van onze doelen is: de onderkant van de samenleving.

Die struintocht was het resultaat van een verhitte discussie een paar dagen terug. Pas aangekomen in Shanghai was Chang He aan mij voorgesteld als 'een onafhankelijke geest'. Daarmee wilden zijn vrienden zeggen dat hij niet werd geregeerd door de grillen van een werkgever. Dat vonden ze jaloersmakend. Als fotograaf van naam en faam zou hij volledig zijn eigen gang durven gaan. Een ideale gids, bedoelden zij te zeggen.

De afspraak was dat hij me wegwijs zou maken in de grootstedese jungle van ondergang en succes. Als geslaagde freelancer zou hij de ups en downs van een moderne carrière wel zo'n beetje hebben meegemaakt. En als jonge dertiger zou hij gewend zijn aan verantwoordelijkheden, aanzien en de vrijheid om te schitteren. Met duizenden mogelijkheden aan zijn voeten.

Maar we belandden onbedoeld in een ongemakkelijk discussie over het ongelijke succes van Shanghai. Met in mijn hoofd het ontwikkelingsland dat ik anderhalf decennium geleden na een verblijf van zeven jaar had verlaten, zette ik grote vraagtekens bij de nieuwe welvaart. Jazeker, die was en is onweerstaanbaar, maar ik zag vooral de groeiende ongelijkheid. Wat Chang He, schijnbaar opvliegend van karakter, meteen op zijn achterste benen deed staan. Ik maakte me schuldig aan eurocentrisch negativisme, zei hij. Had China zich met grote offers weten te ontworstelen aan een repressief en armzalig verleden, zag de opgeblazen Europeaan iets om het frisse succes mee te bedoezelen en hekelen. Had ik me ooit ergens van los moeten maken? Had ik éniġ idee wat het betekende om je te ontworstelen aan het juk van de geschiedenis? Nou dan. Of ik die negatieve kijk op het leven en mijn bizarre focus op armoede maar uit mijn hoofd kon zetten. De spurt naar voren, grote ambities, het lef van de jeugd, de nieuwe onafhankelijkheid, dat waren de relevante thema's van vandaag.

Ik voelde me enigszins op mijn nummer gezet. Ik kende die Chinese assertiviteit wel van vroeger, maar was vergeten hoe beladen zo'n discussie kan zijn. Het was me vaker overkomen dat een kritisch gesprek resulteerde in een voor en tegen tussen China en de rest van de wereld. Binnen de kortste keren werd je mentaal buiten China geplaatst. In een jullie-versus-onsgesprek dat gemakkelijk uitmondde in een regelrechte kefpertij. Waarbij mijn beste tactiek uiteindelijk maar de laffe terugtrekking was. Niets meer zeggen en je ongelijk bekennen.

Achteraf moest ik telkens bekennen dat mijn blik net zo geconditioneerd was als die van mijn Chinese gesprekspartners. Het historisch gelijk van het kapitalistische Westen was met het toenemen van de welvaart elders ter wereld steeds minder eenduidig aan het worden. China bezigde een nieuwe norm, zoveel was mij na 26 jaar onderzoek in dit land wel duidelijk geworden. En die norm was langzamerhand gemeengoed aan het worden in deze regio. De inhaalslag die daarbij hoorde, had een prijs die de moeite zeker waard was – volgens degenen die ervan konden meegenieten. Dat de materiële tegenstellingen onoverbrugbaar groot waren geworden, daar deed China niet moeilijk over. Dat hoorde er nu eenmaal bij.

11

Lang duurde de animositeit met mijn stadsgids trouwens niet. Chang He was de kwaadste niet. Na drie Tiger-biertjes en met een schorre stem greep hij kameraadschappelijk mijn hand. Het mocht dan onbegrijpelijk voor hem zijn, maar als ik dat zo graag wilde en omdat ik immers ‘een vriend van China’ was, zou hij me de komende dagen bijstaan ‘op zoek naar die armoede van jou’. Dat het niks zou opleveren leek hem evident. Maar hij liet mijn hand niet meer los.

Zo hebben we inmiddels alle uithoeken van Shanghai gezien. In het havengebied, de oude industriewijken, langs de grijze randen van de stad, overal waar we komen heeft de welvaart al stevige wortels geplant. En het lijkt er na een paar dagen struinen op dat Chang He gewoon gelijk heeft. De armoede die vijftien jaar geleden nog zo evident was, lijkt inmiddels uit Shanghai verdreven.

Maar naarmate ik aarzelend in het succes van de stad ga geloven, raakt Chang He geërgerd en geobsedeerd. Nu wil hij het weten ook. Hij grijpt naar zijn telefoon. Dat heeft hij al verscheidene keren gedaan vandaag. Zijn iPhone is als de hand van een moeder waaraan hij trekt als hij er geen zin meer in heeft – in afwachting van een oplossing of van geruststellende woorden die uitkomst bieden. Afkeurend kijkt Chang He in mijn richting. Aan de andere kant van de lijn klinkt schel onbegrip. ‘Dat heb ik hem ook al gezegd,’ zucht Chang He.

Het verkeer verliest langzaam zijn geduld. We trekken enkele minuten de aandacht van een politieagent op een motor. Hij kijkt

nors door het zijraampje naar binnen. Chang He flitst zijn perskaart tevoorschijn en wuift de gezagsdrager net zo gemakkelijk weer weg.

Ik mag hem niet misverstaan, legt hij uit. Als sterfotograaf van een van de grootste kranten van Shanghai heeft hij het nodige gezien. De beduimelde iPad die hij uit zijn Crumplertas tevoorschijn trekt, bevat bewijs. Hij klikt een mapje aan met foto's van winkeltjes bij nacht, waar het rode licht en de neonkarakters die het woord 'massage' vormen onmiddellijk verraden dat het om bordelen gaat. Zie je, zegt hij met zijn blik, 'ik weet wat armoede is, maar je moet er niet voor in Shanghai zijn'. De bleke plattelandsmeisjes die hij heeft vastgelegd, in het witte licht van tl-buizen en losgeweekt van de donkere stad die al in diepe rust verkeert – dát is de provincie, niet het welvarende Shanghai.

'We zijn hier verder dan in jouw hoofd Lu Fuyang,' zegt hij met nadruk op de Chinese vertaling van mijn naam.

Ik leer Chang He kennen als een man met de motivatie van een wandelende reclamefolder. 'De toekomst is nu', en 'dromen zijn er om waar te maken'. Hij smijt me ermee om de oren, heeft een heilig geloof in de maakbaarheid van alle dingen. Waarom nog zeuren over de onderkant van de samenleving? Ooit was alles en iedereen immers de onderkant.

Er komt een afkeurend lachje uit Chang He. Hij wuift zijn arm uit het omlaaggedraaide raam en slaat links af. Armoede in één adem noemen met zijn geboortestad voelt als vloeken in de kerk – wat geen slechte vergelijking is, want Chang He heeft zich tot een westers geloof bekeerd. Wild bungelt Christus aan zijn achteruitkijkspiegel.

Ik zet mijn eerste schreden hier in Shanghai langs de rivier die me helemaal naar het dak van de wereld moet leiden, op zoek naar mensen aan de uitersten van het maatschappelijke spectrum. Niet om te bewijzen wat Chang He onuitgesproken vreest – de eeuwige aandacht voor oude problemen die de kritische westerse blik op China zo kenmerkt – maar omdat uitersten altijd een mooie graadmeter zijn voor wat er in het midden speelt. Die verraden waar het uiteindelijk naartoe kan gaan of waar het vandaan komt, en ze leggen impliciet uit wat er borrelt onder het oppervlak.